

DOI: 10.31866/2616-759X.5.2.2022.266538

УДК 792.071.2.028:7.071.4Мажуга

ОСОБЛИВОСТІ АКТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ МАЖУГИ

Катерина Юдова-Романова^{1а}, Микола Юдов^{2б},
Артем Позняк^{3а}, Андрій Маслов-Лисичкін^{4а}

¹ кандидат мистецтвознавства, доцент;

e-mail: iudovakatelyna@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2665-390X

² доцент; e-mail: iudovmykola@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9887-0834

³ e-mail: licum@ukr.net; ORCID: 0000-0001-6308-2152

⁴ e-mail: amlisichkin@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4679-7214

^а Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

^б Луганська державна академія культури і мистецтв, Київ, Україна

Анотація

Мета дослідження – дослідити особливості акторської творчості та педагогічної діяльності Юрія Мажуги. **Методологія дослідження.** Для досягнення мети використано такі методи: аналітичний – для опрацювання історіографічних джерел; історико-біографічний – для розуміння основних етапів діяльності митця; мистецтвознавчий – для визначення художньої складової творчості актора. **Наукова новизна.** У цій роботі вперше здійснено спробу різнобічно оцінити творчий доробок видатного українського актора Юрія Мажуги, зокрема його акторську та педагогічну діяльність. Зібрані та проаналізовані першоджерельні публіцистичні матеріали вперше впроваджено до наукового обігу. **Висновки.** Творчий шлях Юрія Мажуги безпосередньо пов'язаний з історією Національного академічного драматичного театру імені Лесі Українки. Як послідовник школи психологічного реалізму, актор вирізнявся колективно-ансамблевою взаємодією з партнерами на сцені. Володів навичками сценічної трагікомічності. Маючи неабиякий досвід виконання різнопланових ролей, зокрема і в класичному репертуарі, артист у своїй творчості тяжів до створення образів сучасників – непоказної, проте героїчної душою людини. Сценічна привабливість актора поєднувалася з досконалим, усебічним психологічним аналізом і розробкою виконуваних ролей; висока фахова майстерність, широкий спектр засобів акторської виразності в поєднанні з витонченою характерністю та ліричністю сприяли створенню яскравих сценічних і кінообразів, які ввійшли в історію українського театрального та кіномистецтва новітньої доби. Завдяки знаковим ролям, утіленим у кіно й театрі, він здобув неабияку популярність серед глядачів. Педагогічна діяльність цілковито пов'язана з фаховою підготовкою акторів театру та кіно в Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого. За роки педагогічної практики виховав покоління акторів, які працюють у багатьох театрах України та за кордоном. Театральна педагогічна практика давала змогу акторові реалізувати як сценічні режисерсько-постановчі задуми, так і організаційно-управлінські – формування власного театального колективу-лабораторії; водночас Юрій Мажуга систематично мав щоденний акторський тренаж. У своїй педагогічній

© Катерина Юдова-Романова, Микола Юдов,
Артем Позняк, Андрій Маслов-Лисичкін, 2022

Надійшла 07.09.2022

діяльності був послідовником театральної школи «переживання»; навчав студентів принципів акторського перевтілення й активної сценічної дії.

Ключові слова: актор; театр; кіно; театральна педагогіка; психологічний реалізм; феномен «переживання»; Юрій Мажуга

Постановка проблеми

Феномен «переживання» актора під час виконання сценічної ролі справдана викликає і сьогодні викликає глибокий інтерес як самих учасників творчого театрального процесу (акторів, режисерів та інших), так і глядачів, дослідників театрального мистецтва. Глядачів вражає передусім те, що під час вистави, яка відображає події, пов'язані з життям персонажа, актор реагує так, ніби ці події та ситуації відбувалися з ним самим (Барнич, 2003). Акторська гра – це мистецтво, а створення персонажа – це те, як актор може проявити артистизм у своїй роботі. Принцип «перевтілення» під час виконання сценічної ролі допомагає актору розповісти історію життя персонажа від першої особи.

Юрій Мажуга – митець, який практикував у своїй сценічній діяльності принцип «перевтілення» актора під час виконання сценічної ролі, використовуючи метод психологічної розробки й аналізу образу персонажа. Юрій Миколайович Мажуга – народний артист України та СРСР, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, професор Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого, дійсний член Національної академії мистецтв України (Корж, 2022).

У роботі «Свято Молодих» Людмила Распутіна (2008, с.16) зазначає: «Нині, коли освіта, наука, мистецтво, як, власне, і поняття Духовність, що їх об'єднує, стають непотрібними суспільству, й дедалі набувають прикладного значення, надзвичайно важливо зберегти професійні критерії, школу підготовки фахівців, не втратити гуманітарної культури хоча б самих носіїв культури – представників творчих професій». Не тільки яскравим представником творчої професії, а й талановитим педагогом, носієм практичних знань і навичок був Юрій Миколайович Мажуга. Великий актор, легенда українського театру, пішов з життя 11 липня 2022 року (у віці 91 рік).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Про знакові ролі та мистецькі здобутки Ю. Мажуги писали провідні театрознавці й журналісти протягом тривалого періоду, з кінця 1950-х років й до сучасного етапу. Митець пройшов по-справжньому довгий та насичений подіями творчий шлях. Інформація про нього розпорошена в багатьох малодоступних і вже призабутих джерелах минулих років. Системного фахового погляду на репрезентативні творчі здобутки актора нині немає.

На нашу думку, важливою працею, де розглянуто аспекти творчої діяльності митця, є стаття М. Резниковича (2002) «Магія досконалості Юрія Мажуги». Творчу біографію актора коротко викладено в Енциклопедії історії України й Енцикло-

педії Сучасної України (Куріцин, 2017). Примірники майже сотні статей про видатного митця та інтерв'ю з ним зберігаються в театральному архіві Національного академічного театру імені Лесі Українки, у стінах якого пройшло творче життя актора. Неодноразово про творчість Юрія Мажуги писали в журналі «Український театр», в інформаційно-мистецькому двотижневому журналі про мистецьке життя Києва «Театрально-концертний Київ» (Моцарь, 2016), у газетах «Культура і життя», «Київські відомості» («Киевские ведомости») (Вергелис, 1999), «Факти» («Факты») (Журавлєва, 2001) «Ізвестія в Україні» («Известия в Украине»), «День» (Гордейчук, 2011), «Бульвар», «TV-Парк», «Аргументи і Факти» («Аргументы и Факты») (Михайленко, 1997), «Дзеркало тижня» («Зеркало недели») (Виноградова, 1996) та багато-багато інших як українських, так і зарубіжних видань.

Відтак ця стаття має на меті актуалізувати необхідність ґрунтовного дослідження мистецької діяльності Ю. Мажуги й окреслити магістральні вектори його праці.

Виклад основного матеріалу

Юрій Мажуга народився 13 квітня 1931 року в Києві. Його дитинство минуло в Києві та в Алтаї, у Макарові й Одесі (Golynska, 2021). Заняття в театральному самодіяльному гуртку Макарівського районного Будинку культури сприяло розкриттю таланту майбутнього актора (Птицин, 1955).

У 1953 році Юрій здобув професію актора в Київському театральному інституті імені Івана Карпенка-Карого, навчаючись у творчій майстерні заслуженого діяча мистецтв професора Володимира Неллі (Куріцин, 2017). Одразу ж після закінчення вищої школи в 1953 році на сцені Національного академічного театру ім. Лесі Українки відбувся дебют актора в ролі звичайного шахтарського хлопця Матвейкіна у виставі «Небезпечний супутник» П. Салинського. Саме в цій виставі була закладена провідна тема його подальших сценічних робіт – розмова сучасника з глядачем про перспективи сьогодення (Коробчак, 1981а, Корж, 2022).

«Азбуку професіоналізму, засвоєну у вузі, молодий артист розвивав, за його словами, у школі М. Романова, Ю. Лаврова, Л. Карташової, М. Белоусова та інших майстрів, з якими йому пощастило працювати в театрі», – зазначає Л. Коробчак (1981b). Високий рівень режисури Костянтина Хохлова, Володимира Неллі, Леоніда Варпаховського й інших майстрів театру, з якими співпрацював молодий артист, сприяв професійному зростанню та розвитку творчих здібностей митця. Його партнерами були: Олег Борисов, Кирило Лавров, Павло Луспекаєв, Віра Предаєвич, Микола Рушковський, Анатолій Решетніков. Тоді колектив, ушлявлений своїми акторськими та режисерськими індивідуальностями, існував в реалістичних традиціях психологічного театру. Протягом усього творчого життя Ю. Мажуга дотримувався настанов «свого вчителя Володимира Неллі: в кожній ролі йти за маленькими правдами» (Моцарь, 2016).

Усе життя Юрій Мажуга присвятив акторській професії. Талановитість митця проявилася в театрі та кінематографі, на телебаченні та радіо, у педагогічній діяльності. З 1966 року беззмінно викладав у Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого, здобув звання про-

фесора в 1985 році. Юрій Мажуга – академік Національної академії мистецтв України, член Національної спілки театральних діячів України та Національної спілки кінематографістів України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (1983), театральної премії «Київська пектораль» (2000); нагороджений орденами «За заслуги» II (2001) і III (1999) ступенів, Жовтневої революції (1976), Трудового Червоного Прапора (1986), «Знак Пошани» (1960), Золотою медаллю Академії мистецтв України (2011), медаллю «За трудову відзнаку», Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1991) (Курицін, 2017).

Рис. 1. Ю. Мажуга в ролі Василя Захаровича Мороза, зоотехніка. Кадр з фільму «Коли співають солов'ї», 1956 р. (<https://youtu.be/tVWuOJT2mf0>)

У кінематографі дебютував у ролі студента в картині «Багаття безсмертя» у 1955 році, наступною в 1956 році стала роль харизматичного зоотехніка Василя Захаровича Мороза у кінофільмі «Коли співають солов'ї» (рис. 1) (1956). Хоча Ю. Мажуга вважав себе суто театральним актором, глядачі запам'ятали його за фільмами: «Коли співають солов'ї», «Нудьги заради», «Народжена революцією», «Козаки йдуть», «Штормове попередження», «Підпільний обком діє», «Червоні дипкур'єри», «За все у відповіді», «Миргород та його мешканці», «Хомут для Маркіза», «Дивна жінка», «Смуга нескошених диких квітів» та ін. Додає глядацької популярності актору роль простодушного дільничного міліціонера Санька в телевізійному серіалі «Народжена революцією». Загалом у фільмографії актора орієнтовно 30 кіноробіт (Курицін, 2017; Корж, 2022; Ушканова, 1979; Журавлева, 2001; Варварич, 2008). Переважно в кіно його запрошували на позитивні характерні ролі. Останньою кінороллю Юрія Мажуги став доглядач човнової станції в українській мелодрамі «Здрастуйте Вам!» 2007 року (Корж, 2022).

Юрій Мажуга тяжив у своїй акторській діяльності більше до театру, ніж до кіно, телебачення та радіо. Проте й у кіно він знаходив можливість удосконалювати свою майстерність: «... робота у кінематографі необхідна, це як «лакмусовий папірець» для актора. Лише екран дає змогу подивитися на себе збоку» (Ушканова, 1979). Специфіку роботи на знімальному майданчику актор убачав у необхідно-

сті «вміти чекати, вміти створювати образ поза часовою послідовністю» (перекл. К. Ю.-Р. «Деревья умирают стоя» (А. Касона), 2003).

Рис. 2. Сцена з вистави «Деревья умирают стоя» А. Касона, Національний академічний театр імені Лесі Українки. Сеньйор Бальбоа – Ю. Мажуга, директор – К. Кашликов (Сатаева, 1982)

Митець майже 70 років працював актором Національного академічного театру ім. Лесі Українки¹, де виконав майже сто блискучих, незабутніх ролей у здебільшого знакових для українського театрального мистецтва виставах (рис. 2). Найбільш відомі такі його творчі роботи в театрі: Сergyogin, Родіон Миколайович (відповідно, «Іркутська історія», «Старомодна комедія» О. Арбузова), мудрий Тульський селянин Акім («Влада темряви» Л. Толстого), Карналь («Межа спокою» П. Загребельного), розумний і небезпечний захисник старих устроїв Фамусов («Лихо з розуму» О. Грибоєдова), Городничий («Ревізор» М. Гоголя), чилійський журналіст Карлос Бланко, який важкими шляхами приходить до політичного прозріння («Інтерв'ю в Буенос-Айресі» Г. Боровика), інженер Циганов, від якого віє душевною холоднечею («Варвари» Максима Горького), професійний аферист Гордій Кабачков, який стрибає кар'єрними сходинками не оглядаючись, але встигаючи когось штовхнути («Добряки» Л. Зоріна) та багато інших.

У своїй акторській творчості Юрій Мажуга завжди прагнув «йти від себе», що додавало правдивості сценічного перевтілення.

Образи, створені актором як в театрі, так і в кіно, були дуже правдиві та реалістичні. Цьому сприяв власний підхід майстра в роботі над роллю. «Я не граю абсолютно негативних персонажів, – пояснював Юрій Мажуга. – Мої герої у більшості – люди переконані у своїй правоті, але «короткозорі», не помічають своїх вад» (Ушканова, 1979). Формулюючи основні постулати роботи актора над роллю, Ю. Мажуга наголошував на тому, що провідною передумовою успішного виконання ролі є розуміння актором мотивів і причин поведінки героя, а не просте зображення його вчинків і почуттів, тому необхідна глибока попередня аналітич-

¹ У 2017 році Ю. Мажуга фактично пішов зі сцени після смерті Валерії Заклунної – близької подруги та постійної партнерки актора.

на робота актора над роллю. Безумовно, такий підхід до розуміння методики виконавського мистецтва сприяв тому, що робота над кожним сценічним образом збагачувала актора та сприяла його духовному й професійному зростанню.

Артист у своїй творчості завжди дотримувався тези знаменитого актора Михайла Щепкіна, ретрансльованої Костянтином Станіславським: «Немає маленьких ролей, є маленькі актори». Відтак усією своєю творчістю Юрій Мажуга стверджував, що справжній актор має проявляти повною мірою свій талант як в маленьких, так і в головних ролях.

«Для артиста, як і для художника, значення має не розмір "полотна" і навіть не "натура", яку він відтворює, а ідея, яку прагне донести. – Говорив Ю. Мажуга. – Я ніколи не поділяв ролі на великі, маленькі (не від кількості драматургічного тексту та часу, проведеного актором на сцені залежить глибина образу), на позитивні та негативні (у будь-якому разі актор зобов'язаний виступати не прокурором, а адвокатом свого героя)». (перекл. К. Ю.-Р. Виноградова, 1996)

До роботи над гримом актор завжди ставився дуже відповідально, ретельно вивчаючи іконографічні матеріали та співпрацюючи з фахівцями. Так, наприклад, у виставі «Є така партія!» І. Рачади (реж. Б. Ерін), де роль Володимира Ілліча Леніна доручили Ю. Мажусі, «грим створювався за скульптурами Андрєєва, малярками Жукова і Васильєва (художник-гример А. Рубінчик)» (Ушканова, 1979).

Принцип портретного відтворення зовнішності персонажа, який застосовував Ю. Мажуга, лежить в основі багатьох знакових сценічних утілень історичних персонажів. В українському театрі репрезентативним є приклад створення образу Ніколая II актором-березільцем Йосипом Гірняком. Глядачі вистави були приголомшені портретною схожістю актора з історичною персоною (Бойко, 2007). Ю. Мажуга під час створення образу Леніна теж пішов цим шляхом, демонструючи поринання актора в історичну правду революційного періоду. Адже методологія акторського перевтілення розпочинається з глибокого вивчення літературного матеріалу майбутньої вистави – п'єси. Актор самостійно або за допомогою режисера-постановника визначає основну ідею та надзавдання п'єси. Надзавдання та наскрізна дія розкривають характер персонажів майбутньої вистави. За допомогою феномену «переживання» актор може передати ментальні аспекти, які розкриті в п'єсі, може усвідомити всю її художню глибину й передати в поетичній постановці завершеність і гармонійність композиції. Перший крок до гри персонажа – це знати «ким» є персонаж. Актор повинен знати твір з усіх боків, епоху, пору року, час доби тощо. Він також повинен знати максимально все про свого майбутнього героя (Барнич, 2002). Власне, зазначені постулати стали ключовими орієнтирами митця в роботі над роллю.

Крім того, особливістю акторської творчості Ю. Мажуги була глибока психологічна розробка образу персонажа, тобто «переживання» емоцій та ототожнення себе з персонажем. В. Федорук зазначає: «П'ять років наполегливої праці знадобилося Юрію Мажусі, щоб вийти на сцену в образі Володимира Ілліча. П'ять років артист читав і перечитував спогади про вождя, слухав платівки із записами його виступів, аналізував, як грали цю роль М. Штраух, А. Бучма, Ю. Каюров, Б. Смирнов» (Федорук, 1981).

Однією з особливостей акторської техніки Ю. Мажуги було володіння рідкісним даром трагікомічності з широким діапазоном засобів акторської виразності, використання ліричності в образі персонажа (Резникович, 2002). Незважаючи на трагіфарсове обдарування актора, режисери часто бачили його в амплуа соціального героя. Яскраво виражена схильність до характерності робила його героїв дуже реалістичними, життєво переконливими, допомагала уникнути платкатності. Художній керівник Національного академічного драматичного театру імені Лесі Українки Михайло Резникович називав його «лицарем ансамблевого театру» (перекл. К. Ю.-Р. Резникович, 1997), підкреслюючи унікальні здібності партнерської взаємодії артиста під час репетиційного процесу та під час вистав.

Упродовж тривалої роботи в театрі Юрій Миколайович Мажуга зіграв понад сто ролей, побувавши в різних образах, від Ромео до Леніна. Усі його персонажі були дуже реалістичними. Майстер створював образи цілісні, яскраві, привабливі, але при цьому абсолютно реалістичні, а не прикрашені. Сценічні герої Юрія Мажуги були дуже різнопланові – вони належали до багатьох історичних епох, соціальних прошарків, були різними за світоглядом, ідеалами, характерами. «Створюючи образи, він ніколи не обмежувався лише білою чи чорною фарбами. І тому його герої – люди багатопланові, їм притаманні і сумніви, і внутрішня боротьба, і пошуки "своєї" істини» (перекл. К. Ю.-Р. Виноградова, 1984).

В акторській професії митця більш приваблював не момент виконання ролі на сцені, хоча всі свої ролі він однаково любив, а процес її створення – репетиції, зокрема Ю. Мажуга наголошував: «Я з тих артистів, які самозабутньо люблять репетиції. Вони мене захоплюють процесом створення з тексту п'єси візуально-реального образу людини. А вже створивши образ, я його у виставах просто тиражую на сцені, як письменник свій роман» (перекл. К. Ю.-Р. Михайленко, 1997). Артист неодноразово говорив, що віддає перевагу ролям, які потребують докладання не тільки душевних зусиль, а й фізичних. Репетиція для митця була важкою дослідницькою та пошуковою роботою. Через десятиліття Ю. Мажуга згадував: «Перед тим як зіграти Леніна, я копався у десятитомнику спогадів про нього, відшукував дрібні деталі. Мене цікавила його поведінка, емоції». Переглядав і прослуховував документалістику (Журавлєва, 2001). Під час репетицій артист завжди багато імпровізував, шукаючи правильне рішення тої чи тої сцени.

Демонстрація логічної побудови сценічної дії, переконливе й емоційне виконання монологів, уміле партнерство в ансамблевій грі поєднувалися в Ю. Мажуги з особливим талантом тримання пауз на сцені. Вони часто були красномовніші за слова. У сцені з вистави «З вами небезпечно мати справу...» за відомою п'єсою О. Арбузова «Старомодна комедія» (Театр ім. Лесі Українки, 1995 р.) (Спектакль «С вами опасно иметь дело...» (А. Арбузов), 1998) хвилина мовчання пригніченого життєвими випробуваннями доктора Родіона Миколайовича біля могили загиблої дружини стала в мажугинському виконанні сходженням до вершин акторської майстерності. Ірина Давидова виразно описала цю сцену – гру актора та реакцію глядачів:

«Музика створює ауру любові і ніжності. Мовчання на сцені і напружена тиша в залі. Артист творить, тримає паузу – всі наші почуття з ним. Владно включає нас актор у життєву скруту, ми стаємо діючі-

ми особами драми. Глядач переживає потрясіння, відповідає особливо напруженою тишею. Велика сценічна пауза триває кілька хвилин, сповнена надзвичайної трагічної сили. Гранична повнота почуттів, гранична насиченість сценічної дії. Мовчання актора красномовне – йому вдається створити напружений внутрішній монолог, яким він живе в цій паузі». (Давидова, 1996)

Педагогічний напрям Юрія Мажуги – один з магістральних векторів творчої діяльності митця. Багато років життя він присвятив педагогічній діяльності. З 1979 по 2015 був художнім керівником акторських курсів; протягом останніх років викладав майстерність актора (Пішов у засвіті народний артист України, професор Юрій Миколайович Мажуга, 2022). Митець у своїх роздумах неодноразово підкреслював важливість комплексної фахової підготовки майбутніх артистів в умовах творчої майстерні на чолі з художнім керівником курсу: «Велике значення має майстерня й те, як ведуть своїх студентів педагоги, – яку школу вони прищеплюють» (Варварич, 2008). Як майстер курсу Ю. Мажуга категорично виступав проти випадкового об'єднання педагогічного колективу з представниками різних театральних шкіл і мистецьких концепцій для роботи на одному навчальному курсі. «Еклектика – це не той зразок, на який треба орієнтувати студентів», – стверджував педагог. Він розглядав процес навчання на акторському курсі як виховання майбутнього митця в окремій лабораторії, де творчий пошук поєднується з наслідуванням засадничих художніх прийомів майстра курсу.

На шпальтах газети «Вечірній Київ» збереглися власні міркування Ю. Мажуги про значення педагогічної діяльності в його творчому житті та його бачення власної місії в розбудові українського театального мистецтва. У статті автор зазначував, що керує четвертим акторським курсом студентів за спеціальністю «актор театру і кіно» – це був перший його випуск (1982 р.). Переважна більшість студентів, а їх на курсі було вісімнадцять, на все життя залишилися в професії. Багато хто з випускників цього року стали знаковими особистостями українського сценічного мистецтва. Нині почесними званнями лише з цього першого курсу майстерні Ю. Мажуги випуску 1982 року відзначено шістьох акторів: Тетяну Назарову – народну артистку України, народну артистку Росії, академіка Національної академії мистецтв України; Василя Остафійчука – народного артиста України; Валерія Вайтенка, Євгена Козьмика, Володимира Пшеничного – заслужених артистів України; Миколу Юдова – заслуженого працівника культури України, доцента.

З роздумів митця стає зрозумілим факт, що театральна педагогіка Юрія Мажуги приваблювала, насамперед стала компенсацією нереалізованих режисерських амбіцій у межах акторських практик. «Адже на сцені і в кіно, – зазначав актор, – ми виступаємо лише виконавцями режисерських задумів, тобто відповідаємо тільки за свою роль» (Мажуга, 1981). Робота на посаді художнього керівника курсу для Ю. Мажуги – це певною мірою вже й режисерська та організаційно-управлінська експериментальна театральна діяльність, яка надає «можливість здійснити свої мрії щодо власної творчої лабораторії. Адже, виховуючи хлопців і дівчат, які незабаром поповняють наші театри, прагнеш передати їм свій досвід свої власні сценічні знахідки. Здійснюючи студентські

постановки, пробуєш свої сили як режисер, застосовуєш на практиці якісь власні творчі принципи» (Мажуга, 1981).

Викладаючи майстерність актора студентам, актор одночасно створював і для себе певну ситуацію, де в активній взаємодії зі студентами підтримував та вдосконалював власну акторську майстерність, «адже специфіка нашої роботи в тому, що нам потрібний щоденний тренаж» (Мажуга, 1981).

Пріоритетним у фаховій підготовці майбутніх акторів майстер вважав виховання працелюбності та жертвовного ставлення до професії й до театру як до справи всього життя. «Працювати і бути в цій роботі насамперед трудівником» – так коротко визначав суть свого творчого життя Юрій Миколайович (Федорук, 1981). Однією з причин творчої нереалізованості в акторській професії багатьох своїх колег Юрій Мажуга (1981) вважав «нерозуміння того, як багато треба працювати, щоб стати майстром сцени». «Справжній митець – людина цілеспрямована, він повинен вміти відмовитися від багатьох приємних речей», – наголошував педагог (Мажуга, 1981). «Людина, яка прагне досягти висот майстерності, має бути вкрай цілеспрямованою, вольовою, я би навіть сказав, одержимою», – неодноразово повторював свою тезу Ю. Мажуга (*перекл. К. Ю.-П. Сатаева, 1982*).

Юрій Мажуга зазначав, що для опанування акторського фаху оптимальною є індивідуальна робота викладача зі студентом або навчання нечисельними академічними групами. В інтерв'ю для газети «День» Ю. Мажуга говорив: «У наших умовах працювати дуже складно, адже я мушу знати про студента багато всіляких речей: як він живе, хто його батьки, як він виховується, чи багато читає. Треба всіх "охопити", щоб потім, як-то кажуть, виводити їх "на шлях далекий"» (Варварич, 2008).

Як викладач з багаторічним досвідом, Ю. Мажуга критично оцінював сучасні тенденції у сфері театральної освіти. У своїх інтерв'ю він нарікав на низький загальноосвітній і культурний рівень сучасних студентів, що не може не позначатися на їхній вузькопрофесійній акторській підготовці. Адже для розуміння молодим виконавцем дій свого героя у відповідних життєвих обставинах необхідно багато читати, розширювати інтелектуальні горизонти. На думку майстра, сучасним студентам бракує інтересу до культури поведінки, що не може не позначатися негативно на опануванні акторської професії. «Окрім майстерності актора, доводиться займатись вихованням», – нарікає педагог (Вергеліс, 1999). Здобуті знання сприяють, на думку майстра, активізації імпровізаційного складника процесу репетиційно-пошукової роботи актора над роллю (Гордейчук, 2011).

Неабиякого значення в акторській професії також мають, на думку майстра, й особисті якості. Згадуючи актора та режисера Паневежеського драматичного театру знаменитого Донатаса Баніоніса, Ю. Мажуга наголошував, що обов'язковою рисою поведінки будь-якого актора має бути дисциплінованість. До того ж зауважував: «Не може бути творцем людина цинічна, поверхова, нескромна, пихата тощо. Актор не повинен бути індивідуалістом: театр, кіно – мистецтва колективні». Застерігав також і від проявів небезпечної для акторів «зоряної хвороби», «коли перші успіхи затьмарюють свідомість митця» (Мажуга, 1981).

Студентам-акторам і колегам, посилаючись на власний досвід та досвід інших знаних акторів, Ю. Мажуга (1981) у разі виникнення творчого простою в театрі

слушно радив не опускати рук, а самостійно підготувати якусь роботу: поставити виставу, підготувати роль, програму розмовного жанру або звернутися до викладацької практики чи співпрацювати з самодіяльними колективами.

Закономірним для випускників акторських курсів, які очолював Ю. Мажуга, було випробовування себе в різнопланових акторських роботах у дипломних виставах. Так, наприклад, «Микола Зайчківський по-професійному впевнено грає різкого, мужнього Шеремета і гранично делікатного Ансельмо, Віктор Бабич – зворушливого Олексія Кустова і палкого Альберто, Оксана Хоменко – волюву Гаврилову і грайливу паризьку актрису Фонтен, Микола Кривко – відомого ученого Корабейникова і недоумкуватого Пандольфо» (Степаненко, 1986). Про учнів Юрія Мажуги так само можна сформулювати окреме дослідження, бо його педагогічний стиль, сформований у межах школи психологічного реалізму, скеровував подальше професійне становлення акторів. Нині учні Юрія Мажуги працюють у провідних театральних колективах України і є носіями канону сценічного психологізму, який тепер часто-густо нівелюється навалом мультимедійних методів сучасного театру та багатьох альтернативних підходів акторської гри.

У результаті аналізу творчого спадку видатного українського артиста Юрія Мажуги можна стверджувати, що його митецький талант плідно та різновекторно розкрився у сферах театру, кіно, телебачення, радіо й у викладацькій роботі.

Наукова новизна. У запропонованій статті вперше здійснено спробу різнобічно оцінити творчий доробок видатного українського актора Юрія Мажуги: його сценічну, педагогічну та кінодіяльність. Зібрані й проаналізовані першоджерельні публіцистичні матеріали вперше впроваджено до наукового обігу.

Висновки

Творчий шлях Юрія Мажуги безпосередньо пов'язаний з історією Національного академічного драматичного театру імені Лесі Українки. Але його внесок у кінематограф також дуже вагомий. Педагогічна діяльність цілковито пов'язана з фаховою підготовкою акторів театру й кіно в Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого.

Як послідовник школи психологічного реалізму, актор вирізнявся колективно-ансамблевою взаємодією з партнерами на сцені.

Виконавська манера Ю. Мажуги переважно розвивалася в межах сценічної трагікомічності. Його акторська техніка була витончена, жвава, гнучка. Емоційне багатоголосся в поєднанні із суперечливістю, контрастністю, фарсовістю та глибиною розробки образу – показові ознаки створених ролей. Маючи неабиякий досвід виконання різнопланових ролей, зокрема і в класичному репертуарі, артист у своїй творчості тяжів до образу сучасника – непоказної, проте героїчної душою людини.

Завдяки блискуче зіграним роботам у кіно він здобув неабияку глядацьку прихильність. Сценічна привабливість актора поєднувалася з досконалим, усебічним психологічним аналізом і розробкою виконуваних ролей; висока фахова майстерність, широкий спектр засобів акторської виразності в поєднанні з витонченою характерністю та ліричністю сприяли створенню яскравих сценічних

і кінообразів, які ввійшли в історію українського театрального та кіномистецтва новітньої доби. За роки педагогічної практики виховав покоління акторів, які успішно грають на сценах театрів України та за кордоном. Театральна педагогічна практика давала змогу акторові реалізувати як сценічні режисерсько-постановчі задуми, так і організаційно-управлінські – формування власного театрального колективу-лабораторії; водночас Юрій Мажуга систематично мав щоденний акторський тренаж. У своїй педагогічній діяльності Юрій Мажуга був послідовником театральної школи «переживання»; навчав студентів принципів акторського перевтілення й активної сценічної дії.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в аналізі творчого доробку Юрія Мажуги на українському радіо.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Барнич, М.М., 2002. До поняття переживання. *Вісник КНУКіМ. Серія Мистецтвознавство*, 7, с.4-9.
- Барнич, М.М., 2003. Переживання актора в ролі: сутність та особливості. *Вісник КНУКіМ. Серія Мистецтвознавство*, 8, с.4-11.
- Бахарева, Т., 2016. Юрій Мажуга: «Я всегда выхожу на сцену голодным. Не ем начиная с 12 часов дня. Мне необходимо ощущать себя, так сказать, лёгким». *Факти та коментарі*, 13 квітня, с.9.
- Бойко, Т., 2007. Від "соціальної маски" до психологічного гротеску: виконавська практика Й. Гірняка (1922-1933 рр.). *Курбасівські читання*, [online] 2, с.208-220. Доступно: <http://kurbas.org.ua/projects/almanah2/almanah2_3.pdf> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Бондарчук, П.М., 2009. Мажуга Юрій Миколайович. В: В.А. Смолій, ред. *Енциклопедія історії України*. [online] Київ: Науковадумка. Доступно: <http://www.history.org.ua/?termin=Mazhuga_Yu_M> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Варварич, О., 2008. Юрій Мажуга: Працюватиму, скільки стане сил. *День*, [online] 8 жовтня. Доступно: <<https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/yuriy-mazhuga-pracyuvatimu-skilki-stane-sil>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Вергелис, О., 1999. «Пока арба не перевернулась»: Четырежды орденосный, дважды народный артист Юрий Мажуга – о времени, о себе и о театре. *Киевские ведомости*. 18 октября, с.13.
- Виноградова, М., 1984. Палитрой сердца. *Вечерний Киев*, 30 января, с.3.
- Виноградова, М., 1996. Его года – его богатство. *Зеркало недели*, 13 апреля, с.16.
- Гордейчук, И., 2011. Кот на знаменитой сцене. *День*, 20 апреля, с.4.
- Давидова, І., 1996. Вага паузи. *Демократична Україна*, 13 квітня, с.3.
- «Дерева умирают стоя» (А. Касона), 2003. *YouTube*, [video online] Доступно: <<https://youtu.be/mCDiDR3tYWc>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Журавлева, Л., 2001. Народный артист СССР Юрий Мажуга: «на сцене я партнершу постоянно хочу, а на самом деле женщин побаиваюсь». *Факты*, [online] 5 декабря. Доступно: <<https://fakty.ua/97067-narodnyj-artist-sssr-yuriy-mazhuga-na-scene-ya-partnershu-postoyanno-hochu-a-na-samom-dele-zhencshin-pobaivayus>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Журавлёва, Л., 2001. Народный артист СССР Юрий Мажуга: «Не люблю, когда цветы на сцену приносят жена и знакомые». *Факты*, 5 декабря, с.9.

- Когда поют соловьи (1956) фильм. *YouTube*. [video online] Доступно: <<https://youtu.be/tVWuOJT2mf0>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Корж, С., 2022. Український актор Юрій Мажуга: біографія і творчість. *What?* [online] Доступно: <<https://what.com.ua/ukrainskii-aktor-yurii-mazhuga/>> [Дата звернення 10 червня 2022]
- Коробчак, Л., 1981а. Народний артист. *Прапор комунізму*, 22 вересня, с.3.
- Коробчак, Л., 1981b. Сто ролей Юрія Мажуги. *Вечірній Київ*, 12 вересня, с.3.
- Курицин, Б.О., 2017. Мажуга Юрій Миколайович. В: *Енциклопедія Сучасної України*. [online] Доступно: <https://esu.com.ua/search_articles.php?id=60321> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Мажуга, Ю.М., 1981. Перший крок – уже дорого. *Вечірній Київ*, 18 грудня, с.2.
- Михайленко, А., 1997. Сто ролей Юрия Мажуги. *Аргументы и факты*. 29 июля, с. 15
- Моцарь, Т., 2016. Іти за маленькими правдами. *Культура і життя*, 8-4 квітень, с.15.
- Пішов у засвіти народний артист України, професор Юрій Миколайович Мажуга, 2022. *Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*, [online] 11 липня. Доступно: <<https://www.knutkt.edu.ua/news/1326-11-2022-.html>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Птицин, В., 1955. Від самодіяльності – до сцени столичного театру. *Радянська культура*, 1 січня, с.2.
- Распутіна, Л., 2008. Свято молодих. *Український театр*, 1, с.16-17.
- Резникович, М., 1997. Юрий Мажуга владеет коварной тайной актёрской профессии. *Всеукраинские Ведомости*, 3 апреля, с.9.
- Резникович, М., 2002. Магія досконалості Юрія Мажуги. В: *Мистецькі обрії'2000*. Київ, с.263-268.
- Сатаева, Т., 1982. Держать, рисковать, пробовать. *Комсомольское знамя*, 28 февраля, с.4.
- Спектакль «С вами опасно иметь дело...» (А. Арбузов), 1998. *YouTube*. [video online] Доступно: <<https://youtu.be/H9SE6MP-aZE>> [Дата звернення 10 червня 2022].
- Степаненко, О., 1986. Школа Мажуги. *Прапор комунізму*, 14 травня, с.4.
- Ушканова, Н., 1979. Людина з палким серцем. *Прапор комунізму*, 28 січня, с.4.
- Федорук, В., 1981. Ролі Юрія Мажуги. *Прапор комунізму*, 18 квітня, с.3.
- Golynska, O., 2021. Юрій Мажуга – ювіляр! *Музика український інтернет-журнал*, [online] 13квітня. Доступно: <<http://mus.art.co.ua/yuriy-mazhuha-iuviliar/>> [Дата звернення 10 червня 2022].

REFERENCES

- Bakharieva, T., 2016. Iurii Mazhuga: "Ia vseгда vykhozhu na stcenu golodnym. Ne em nachinaia s 12 chasov dnia. Mne neobkhodimo oshchushchut sebia, tak skazat, legkim" [Iurii Mazhuga: "I always go on stage hungry. I do not eat from 12 noon. I need to feel light, so to speak"]. *Fakti ta komentari*, 13 April, p.9.
- Barnych, M.M., 2002. Do poniattia perezhyvannia [To the concept of experience]. *Bulletin of KNUKiM. Series in Arts*, 7, pp.4-9.
- Barnych, M.M., 2003. Perezhyvannia aktora v roli: sutnist ta osoblyvosti [Experience of an actor in a role: essence and features]. *Bulletin of KNUKiM. Series in Arts*, 8, pp.4-11.
- Boiko, T., 2007. Vid "sotsialnoi masky" do psykholohichnoho hrotesku: vykonavska praktyka Y. Hirniaka (1922-1933 rr.) [From the "social mask" to the psychological grotesque: performance practice of Y. Hirniak (1922-1933)]. *Kurbasivski chytannia*, [online] 2, pp.208-220. Available at: <http://kurbas.org.ua/projects/almanah2/almanah2_3.pdf> [Accessed 10 June 2022].

- Bondarchuk, P.M., 2009. Mazhuha Yurii Mykolaiovych [Yurii Mykolaiovych Mazhuha]. In: V.A. Smolii, ed. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine]. [online] Kyiv: Naukova dumka. Available at: <http://www.history.org.ua/?termin=Mazhuga_Yu_M> [Accessed 10 June 2022].
- Davydova, I., 1996. Vaha pauzy [The weight of a pause]. *Demokratychna Ukraina*, 13 April, p.3.
- "Derevia umiraiut stoia" (A. Kasona) ["Trees die standing" (A. Kasona)], 2003. *YouTube*, [video online] Available at: <<https://youtu.be/mCDiDR3tYWc>> [Accessed 10 June 2022].
- Fedoruk, V., 1981. Roli Yurii Mazhuhy [Roles of Yurii Mazhuha]. *Prapor komunizmu*, 18 April, p.3.
- Golynska, O., 2021. Yurii Mazhuha – yuviliar! [Yurii Mazhuha – the jubilee!]. *Muzyka ukrainskyi internet-zhurnal*, [online] 13 April. Available at: <<http://mus.art.co.ua/yuriy-mazhuha-iuviliar/>> [Accessed 10 June 2022].
- Gordeichuk, I., 2011. Kot na znamenitoi scene [Cat on the famous stage]. *Den*, 20 April, p.4.
- Kogda poiut solovi (1956) film [When the nightingales sing (1956) film]. *YouTube*. [video online] Available at: <<https://youtu.be/tVWuOJT2mf0>> [Accessed 10 June 2022].
- Korobchak, L., 1981a. Narodnyi artyst [People's artist]. *Prapor komunizmu*, 22 September, p.3.
- Korobchak, L., 1981b. Sto rolei Yurii Mazhuhy [One hundred roles of Yurii Mazhuha]. *Vechirni Kyiv*, 12 September, p.3.
- Korzh, S., 2022. Ukrainskyi aktor Yurii Mazhuha: biohrafia i tvorchist [Ukrainian actor Yurii Mazhuha: biography and creativity]. *What?* [online] Available at: <<https://what.com.ua/ykrainskii-aktor-urii-majyga/>> [Accessed 10 June 2022].
- Kuritsyn, B.O., 2017. Mazhuha Yurii Mykolaiovych [Yurii Mykolaiovych Mazhuha]. In: *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. [online] Available at: <https://esu.com.ua/search_articles.php?id=60321> [Accessed 10 June 2022].
- Mazhuha, Yu.M., 1981. Pershyi krok – uzhe doroha [The first step is already a road]. *Vechirni Kyiv*, 18 December, p.2.
- Mikhailenko, A., 1997. Sto rolei Yurii Mazhuhy [One hundred roles of Yurii Mazhuha]. *Argumenty i fakty*, 29 July, p.15
- Motsar, T., 2016. Ity za malenkymy pravdamy [Pursuing small truths]. *Kultura i zhyttia*, 8-4 April, p.15.
- Pishov uzasvityn narodnyi artyst Ukrainy, profesor Yurii Mykolaiovych Mazhuha [The People's Artist of Ukraine, Professor Yurii Mykolaiovych Mazhuha, passed away], 2022. *Kyivskyi natsionalnyi universytet teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho*, [online] 11 July. Available at: <<https://www.knutkt.edu.ua/news/1326-11-2022-.html>> [Accessed 10 June 2022].
- Ptytsyn, V., 1955. Vid samodiialnosti – do stseny stolychnoho teatru [From amateur performance to the stage of the capital theatre]. *Radianska kultura*, 1 January, p.2.
- Rasputina, L., 2008. Sviato molodykh [The Feast of the Young]. *Ukrainskyi teatr*, 1, pp.16-17.
- Reznikovych, M., 1997. Iurii Mazhuga vladeet kovarnoi tainoi akterskoi professii [Iurii Mazhuga owns the insidious secret of the acting profession]. *Vseukrainskie Vedomosti*, 3 April, p.9.
- Rieznykovych, M., 2002. Mahiia doskonalosti Yurii Mazhuhy [Magic of perfection by Yurii Mazhuha]. In: *Mystetski obrii 2000*. Kyiv, pp.263-268.
- Sataeva, T., 1982. Derzat, riskovat, probovat [Dare, take risks, try]. *Komsomolskoe znamia*, 28 February, p.4.
- Spektakl "S vami opasno imet delo..." (A. Arbuzov) [Performance "It is dangerous to deal with you..." (A. Arbuzov)], 1998. *YouTube*. [video online] Available at: <<https://youtu.be/H9SE6MP-aZE>> [Accessed 10 June 2022].

- Stepanenko, O., 1986. Shkola Mazhuhy [Mazhuha School]. *Prapor komunizmu*, 14 May, p.4.
- Ushkanova, N., 1979. Liudyna z palkym sertsem [A man with a burning heart]. *Prapor komunizmu*, 28 January, p.4.
- Varvanych, O., 2008. Yurii Mazhuha: Pratsiuvatymu, skilky stane syl [Yurii Mazhuha: I will work as hard as I can]. *Den*, [online] 8 October. Available at: <<https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/yuriy-mazhuga-pracyuvatimu-skilki-stane-sil>> [Accessed 10 June 2022].
- Vergelis, O., 1999. "Poka arba ne perevernulas": Chetyrezhdy ordenonosnyi, dvazhdy narodnyi artist Iurii Mazhuga – o vremeni, o sebe i o teatre ["Until the cart turned over": Four times decorated, twice people's artist Iurii Mazhuga - about time, about himself and about the theatre]. *Kievskie vedomosti*, 18 October, p.13.
- Vinogradova, M., 1984. Palitroi serdtca [Palette of the heart]. *Vechernii Kiev*, 30 January, p.3.
- Vinogradova, M., 1996. Ego goda – ego bogatstvo [His years are his wealth]. *Zerkalo nedeli*, 13 April, p.16.
- Zhuravleva, L., 2001. Narodnyi artist SSSR Iurii Mazhuga: "na stcene ia partnershu postoianno khochu, a na samom dele zhenshchin pobaivaius" [People's Artist of the USSR Iurii Mazhuga: "I constantly want a partner on stage, but in fact I am afraid of women"]. *Fakty*, [online] 5 December. Available at: <<https://fakty.ua/97067-narodnyj-artist-sssr-yurij-mazhuga-na-scene-ya-partnershu-postoyanno-hochu-a-na-samom-dele-zhencshin-pobaivayus>> [Accessed 10 June 2022].
- Zhuravleva, L., 2001. Narodnyi artist SSSR Iurii Mazhuga: "Ne liubliu, kogda tvety na stcenu prinosiat zhena i znakomye" [People's Artist of the USSR Iurii Mazhuga: "I don't like it when my wife and friends bring flowers to the stage"]. *Fakty*, 5 December, p.9.

THE FEATURES OF YURII MAZHUHA'S ACTING AND TEACHING ACTIVITIES

Kateryna Iudova-Romanova^{1a}, Mykola Yudov^{2b},
Artem Pozniak^{3a}, Andrii Maslov-Lysychkin^{4a}

¹ PhD in Art Studies, Associate Professor;

e-mail: iudovakateryna@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2665-390X

² Associate Professor;

e-mail: iudovmykola@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9887-0834

³ e-mail: licum@ukr.net; ORCID: 0000-0001-6308-2152

⁴ e-mail: amlisichkin@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4679-7214

^a Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

^b Luhansk State Academy of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to study the features of the acting and teaching activities of Yurii Mazhuha. **Research methodology.** To achieve the goal, the following methods are used: the analytical method is used to work with historiographic sources; the historical and biographical method is applied to understand the main stages of the artist's activity; the art studies method is used to determine the artistic component of the actor's work. **Scientific novelty.** The

article is the first attempt to comprehensively assess the creative heritage of the outstanding Ukrainian actor Yurii Mazhuha, in particular his acting and teaching activities. The collected and analysed primary journalistic materials are introduced into scientific circulation for the first time. **Conclusions.** Yurii Mazhuha's creative career is directly connected with the history of the Lesya Ukrainka National Academic Drama Theatre. As a school of psychological realism follower, the actor was distinguished by collective and ensemble interaction with partners on stage. He had the skills of stage tragicomedy. Having considerable experience in performing diverse roles, including in the classical repertoire, the artist in his work gravitated to creating images of contemporaries – a person with a genuinely heroic soul. The stage appeal of the actor was combined with a perfect, comprehensive psychological analysis and development of the performed roles; high professional skills, a wide range of means of acting expression combined with refined character and lyricism contributed to the creation of vivid stage and film images that went down in the history of Ukrainian theatre of the modern era. Thanks to his iconic roles embodied in cinema and theatre, he gained considerable popularity among the audience. His pedagogical activity is entirely related to the professional training of theatre and film actors at the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University. During the years of teaching practice, he trained a generation of actors who work in many theatres in Ukraine and abroad. Theatrical pedagogical practice enabled the actor to realise both stage directing and production ideas, as well as organisational and managerial ones – the formation of his own theatre team-laboratory; at the same time, Yurii Mazhuha systematically had daily acting training. In his teaching career, he was a follower of the theatre school "living through", he taught students the principles of acting reincarnation and active stage action.

Keywords: actor; theatre; cinema; theatre pedagogy; psychological realism; the phenomenon of "living through"; Yurii Mazhuha